

Fallbeskrivningar

Gruppspår barn och unga med
funktionsnedsättning

Innehåll

Till dig som utbildningsledare	2
Arbete med fall och frågor	2
Förberedelser	3
Genomförande	3
Instruktioner till deltagarna	4
Lova 3 år	5
Irma 5 år	6
Jordan 7 år	7
Kevin 8 år	8
Irina 10 år	9
Corinna 11 år	10
Marco 12 år	11
Leon 13 år	12
Josefin 14 år	13
Edit 14 år	14
Sara 15 år	15
Anna 15 år	16
Robin 16 år	17
Nilofar 17 år	18
Nora 17 år	19
Samir 19 år	20
Håkan 19 år	21
Sanna 23 år	22

Till dig som utbildningsledare

Här finns fallbeskrivningar som används i Gruppspår barn och unga med funktionsnedsättning som utvecklats av Barnafrid och Myndigheten för delaktighet. Gruppspåret utgår från Basprogram om våld mot barn och unga och riktar sig till personal i alla verksamheter som kommer i kontakt med barn och unga med funktionsnedsättning.

Syftet med fallbeskrivningarna är att stärka deltagarnas förmåga att identifiera och agera i situationer där barn och unga kan vara utsatta, eller riskerar att utsättas för, våld.

Fallbeskrivningar är fiktiva berättelser som deltagarna använder för att prata om hur olika situationer kan förstås och vad som är möjligt och lämpligt att göra. Karaktärerna är påhittade och eventuella likheter med verkliga personer är en slump. Situationerna som beskrivs baseras på dialoger med yrkesverksamma, företrädare för barn och unga med funktionsnedsättning, företrädare för myndigheter samt rapporter och forskning inom området.

Arbete med fall och frågor

Fallbeskrivningarna kan användas i gruppspårets teman Förebygg våld samt Upptäck våld. Arbetet med fallbeskrivningarna görs i grupper om 3–6 personer.

Varje fall beskriver en situation samt tillhörande reflektionsfrågor. De ger deltagarna möjlighet till reflektion utifrån utmaningar som kan uppstå i olika verksamheter. Det finns inte alltid ett rätt svar på frågorna utan de kan skilja sig åt utifrån verksamhet och andra förutsättningar.

Fallbeskrivningarna utgår från att yrkesverksamma ofta behöver agera i situationer där de har ofullständig information. Därför ger de inte fullständig information om vare sig det våld som skildras eller barn och ungas funktionsnedsättningar. Några skildrar tydligt våldsutsatthet medan andra beskriver tecken som kan tyda på våld.

I en del fall är de verksamheter och yrkeskategorier som berörs tydligt utskrivna, i andra är de öppet formulerade. Du som utbildningsledare väljer vilka fall och frågor som passar just din arbetsgrupp. Vid behov kan ni även anpassa fallet för att det bättre ska passa er verksamhet.

I upplägget för gruppspåret där varje tema genomförs på 60 min är ca 15 min avsatt för arbete med falldiskussionerna. Räkna med att gruppen hinner prata om 1–2 frågor under den tiden. Om ni har tid och möjlighet rekommenderar vi att ni lägger mer tid på diskussionerna och arbetet med fallen.

I grundupplägget för gruppspåret ingår av utrymmesskäl inte en återkoppling i helgrupp. Om det finns tid för det i er verksamhet, kan ni samla deltagarna och låta dem berätta hur de resonerat kring fallbeskrivningarna och frågorna. Avsluta gärna samtalen med en runda där deltagarna berättar vad de tar med sig från övningen tillbaka till sitt arbete.

Förberedelser

- Läs igenom fallbeskrivningar och frågor.
- Välj ut de fall och frågor som passar din arbetsplats. Bestäm om grupperna ska diskutera samma eller olika fall. Du kan även göra ett första urval av frågor och sen låta deltagarna själva välja mellan dem.
- Skriv ut de fall du ska använda till deltagarna.
- Erbjud vid behov fallbeskrivningen i alternativt format, till exempel genom att e-posta texten till en deltagare som behöver det.

Genomförande

- Dela upp deltagarna i mindre grupper.
- Dela ut utskrifter av fallbeskrivningarna till respektive grupp och berätta vilka frågor de ska diskutera.
- Berätta om arbetet kommer återkopplas i helgrupp eller inte.
- Låt deltagarna diskutera fallen utifrån frågorna.
- Var tillgänglig om deltagarna har frågor, önskar få förtydliganden eller behöver stöd i att fokusera på uppgiften.

Instruktioner till deltagarna

- Syftet med fallbeskrivningarna är att ni ska lära er om hur det går att förstå och agera i situationer där barn och unga kan vara utsatta, eller riskerar att utsättas för, våld.
- En person i varje grupp läser fallbeskrivningen och frågorna högt för de andra.
- Diskutera situationen som beskrivs utifrån den eller de frågor ni tycker är mest meningsfulla. Ni hinner inte diskutera alla frågor.
- Det finns inte ett "rätt eller fel" sätt att tolka beskrivningarna. Det viktiga är att ni resonerar tillsammans kring situationen som beskrivs.
- Utgå från den information som ges i respektive fallbeskrivning. Om det behövs kan ni fylla på med information som ni saknar och anpassa fallet för att passa er verksamhet.
- Ställ frågor om något är oklart.

Lova 3 år

Lova är ett barn som har svårt att komma till ro. När hon är nöjd hör man hennes skratt på långt håll. Men det är inte så ofta som den sidan visar sig under BVC-besöken. Joni är barnsjuksköterska och har träffat familjen vid flera tillfällen. Hon har lagt märke till att varje moment i undersökningen kräver tid och tydlighet för att de ska fungera för Lova. Joni ser att föräldrarna verkar kämpa med att behålla tålamodet. Lova får ofta utbrott och det tar tid att lugna henne efteråt.

Lova har en något försenad språklig utveckling och Joni har lagt märke till att det kan vara svårt att få ögonkontakt med henne. Lovas mammor har nyligen separerat och det är framförallt mamman Angela som kommer till familjecentralen. Joni har uppfattat separationen som svår och ser att Angela verkar stressad. Hon vet också att den andra mamman fick en förlossningsdepression i samband med Lovas födelse.

Som en del av BVC:s rutiner för att prata om våld informerade Joni vid hembesöket om BVC:s uppdrag, barns behov av trygghet och att våld mot barn är förbjudet. Hon har även ställt frågor om våld till mammorna under individuella samtal. Båda har svarat att varken de eller Lova utsatts för våld. Ändå kan Joni inte släppa känslan av att det är något som inte stämmer.

Hon ställer återkommande frågor om stress och utmaningar i föräldraskapet till Angela. Även om hon försöker formulera frågorna neutralt reagerar Angela på temat. Joni förklarar att frågorna ställs utifrån en omsorg om Lova och deras familj. Hon beskriver det hon sett i interaktionen mellan Lova och hennes mammor och att föräldrar som lever med hög stress med sitt barn kan behöva stöd.

Frågor

- Hur kan Lova vara särskilt sårbar för våld?
- Vad kan personal göra för att föräldrarna ska kunna förbättra sitt samspel med Lova?
- Vilka former av stöd kan Lovas föräldrar erbjudas för att situationen ska kunna utvecklas i en positiv riktning?
- Vad behövs för att personal ska kunna förstå orsaker till Lovas beteende?
- Vilka frågor skulle behöva ställas?
- Vad tror ni att Lova, eller någon av hennes mammor, hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?

Irma 5 år

Irma är ett rastlöst barn med mycket energi. De gångerna hon tycker om att sitta still är när hon bygger med lego eller andra byggmaterial. Som döv kommunikerar Irma framförallt med svenskt teckenspråk, även om många i hennes omgivning inte kan prata på hennes sätt.

Irmas föräldrar är hörande. De talar inte teckenspråk men har lärt sig några tecken. De bestämde att hon inte skulle gå i en teckenspråkig förskola då den låg långt bort från deras bostadsområde. Irma har istället gått i en förskola för hörande men med stöd från personalen.

Förskolepersonalen lägger ibland märke till att Irma har smutsiga och slitna kläder på sig. Det är inget som de tagit upp med föräldrarna då de vet att familjen har en ansträngd ekonomisk situation. Irma är ofta trött på dagarna. Under eftermiddagarna uppstår konflikter med andra barn som också vill vara med och bygga. Irma vill inte bli störd i sina byggprojekt och personalen upplever det svårt att kommunicera med henne kring situationer som uppstår.

Sen några veckor har en ny personal börjat i verksamheten. Shide som också talar teckenspråk försöker etablera kontakt med Irma. Men det är svårt att få igång samtal. För att stötta Irma i relationen med de andra barnen bokar hon in ett möte med Irmas föräldrar.

Pappan kommer på mötet men Shide upplever att han hamnar i försvarsställning. Efter mötet lyfter hon med en kollega att hon uppfattade det som att han avfärdat hennes frågor. Han pratade om Irmas dövhet som ett problem som inte går att lösa. Enligt pappan har de inte heller kontakt med habiliteringen eftersom det inte hjälpt något.

Frågor

- Hur kan Irma vara särskilt sårbar för våld och försummelse?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Irma?
- Vad kan Irma och hennes föräldrar behöva för stöd för att situationen ska utvecklas i en positiv riktning?
- Vad behövs för att personal ska kunna fokusera på eventuella orsaker till Irmas beteende?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Irma?
- Vad tror ni att Irma hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?

Jordan 7 år

Jordan är ett livligt barn som älskar när det händer saker. Det värsta han vet är när tiden står stilla och det gör den ofta i klassrummet. Läraren pratar och pratar och Jordans klasskompisar säger till honom att han ska vara tyst. Rasterna och fritids är roligare, då brukar Jordan följa efter några äldre barn. De hittar ofta på kul saker och ibland får han vara med.

Samtidigt hamnar Jordan ofta i konflikter med de andra. Det är ingenting han vill, det bara blir så. Personal omkring Jordan vet att det är svårt för honom att tolka och förstå andra barns beteende. På lektionerna får Jordan stöd i kommunikationen med andra, men på rasterna är hans resursperson inte alltid med. Jordan verkar även skämmas över att använda kommunikationsstöd i samtal med andra barn.

Personalen ser hur missförstånd eskalerar och våldsamma situationer uppstår. Jordan slår andra och blir knuffad och slagen. Även om det inte borde vara så verkar personalen ha ett visst överseende med våldsamheten som Jordan möter. De uttrycker förståelse för att andra barn kan uppfatta honom som påstridig. Vissa barn i den åldern kan ju vara impulsiva och ha mycket spring i benen. Någon menar att bråken uppstår för att Jordan har svenska som andraspråk.

Efter en tid vänder sig en pedagog ändå till skolkuratoren Åke eftersom han är orolig för Jordan. Åke känner igen Jordans situation. Han har många gånger sett barn på lågstadiet ha liknande utmaningar. Flera år senare kan han ofta konstatera att det inte gått så bra för de barnen. Mest av allt önskar han att skolan skulle kunna arbeta förebyggande och få med föräldrarna i det arbetet. Men skolan ligger i ett resurssvagt område där många föräldrar saknar förtroende för socialtjänsten.

Frågor

- Hur kan Jordan vara särskilt sårbar för våld?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Jordan?
- Vad behöver personalen för att kunna se och förebygga det våld som Jordan möter i skolan?
- Vilket stöd skulle Jordan och eventuellt hans föräldrar behöva för att situationen ska kunna utvecklas i en positiv riktning?
- Vad behövs för att personal ska kunna fokusera på eventuella orsaker till Jordans beteende?
- Vilka frågor skulle behöva ställas?

Kevin 8 år

Kevin är en bestämd kille som älskar rymdraketer, enhörningar och glitter. Han lever med sin familj i en enplansvilla där han kan röra sig obehindrat med sin rullstol. Trädgården är Kevins favoritplats och han har ett eget tält med stjärn- och planetmönster som står där.

På grund av en hjärnskada som orsakades av syrebrist vid födseln behöver Kevin mycket praktiskt stöd i sin vardag. Kevins personliga assistenter har de senaste veckorna lagt märke till att hans beteende har förändrats. Han vill oftare vara själv och leka ensam. Samtidigt har han blivit mer aggressiv mot dem omkring honom. Assistenterna uppfattar honom som mer ångestfylld och han har börjat slå sig själv och riva på sin hud. Kevin har även börjat uttrycka att han vill kunna springa omkring och leka som alla andra. Han har även berättat att andra barn kan vara elaka mot honom.

När assistenterna tar upp Kevins förändrade beteende med Kevins föräldrar framkommer att föräldrarna känner sig uppgivna och vilsna. De berättar att de har svårt att hantera att Kevin mår dåligt, är aggressiv eller skadar sig själv. De känner sig osäkra på hur de kan bemöta honom på bästa sätt.

En av Kevins assistenter som har reagerat på hans förändrade beteende har sedan en tid tillbaka börjat dokumentera vid vilka tillfällen Kevin blivit upprörd. Hon har också tänkt på att det ofta är konflikter hemma hos Kevin och att stämningen kan vara spänd, nästan obehaglig.

Frågor

- Hur kan Kevin vara särskilt sårbar för våld?
- Vilket stöd skulle Kevin och eventuellt hans föräldrar behöva för att situationen ska kunna utvecklas i en positiv riktning?
- Vad tror ni att Kevin hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Kevin och hans föräldrar?

Irina 10 år

Irina är ett barn som njuter av livet. Skolan och fritids är okej men roligast är helgerna när hon kan bada, fika och bäst av allt, ibland gå på Liseberg.

Irina har en flerfunktionsnedsättning och det är svårt för omgivningen att förstå vad hon försöker kommunicera. Det är tydligt för omgivningen när hon är nöjd och glad men svårare att upptäcka och förstå om något inte är bra. Hennes föräldrar har med tiden kunnat rekrytera personliga assistenter som har lärt känna Irina, är påhittiga och som tycker om att göra samma saker som hon.

På sista tiden har personal i Irinas omgivning däremot märkt att något har förändrats. Irina är inte lika glad som vanligt och är inte intresserad av att ge sig ut på äventyr. Hon verkar nedstämd, hennes aptit har blivit sämre och hon är återkommande förstoppad.

På grund av en del hälsobesvär har Irina regelbunden kontakt med vården och olika specialistmottagningar. I samband med ett vårdbesök ställer en sjuksköterska frågor om våld till Irina. Han informerar den personliga assistenten om att de har som rutin att ställa en del frågor i enskildhet och ber honom att vänta utanför.

På grund av Irinas kraftiga synnedsättning fungerar det dock inte att använda bildstödet som det är tänkt. Han blir osäker på om Irina förstår frågorna och om han fått rätt svar. Han ställs inför valet att be Irinas assistent att komma tillbaka in i rummet eller boka in ett till besök med Irina och förbereda sig genom att träna på det kommunikationshjälpmedel som hon använder.

Frågor

- Hur kan Irina vara särskilt sårbar för våld?
- Vilka hjälpmedel eller strategier kan underlätta kommunikationen med Irina?
- Vad finns det för fördelar och risker i valet som sjuksköterskan står inför?
- Hur skulle ni önska att han agerade?
- Vad tror ni att Irina hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?
- Vilka frågor kan behöva ställas till Irina och till vuxna omkring henne?

Corinna 11 år

Corinna är en flicka som helst av allt tillbringar sin tid i stallet. Även om hon inte känner att hon platsar bland stalltjejerna blir hon alltid glad och lugn av att rida eller bara pyssla om sin häst Vildhjärta. Corinna har autism och en språkstörning. Hon upplever ofta att andra människor inte riktigt förstår vad hon försöker säga. Det händer aldrig när hon är med Vildhjärta.

Corinna har en del kontakt med vården och denna vecka ska hon genomgå en ny undersökning. Föräldrarna har förklarat hur det ska gå till men Corinna blir ändå förvånad när de ska till en annan del av sjukhuset. I väntrummet blir hon nervös. Ljuset och lukterna är annorlunda och de får vänta länge. Hon har svårt att koppla av eftersom det låter konstigt och visserligen någonstans ifrån.

Det är inte den vanliga sjuksköterskan som hämtar dem, utan en som Corinna inte har träffat förut. Efter en stund dyker det upp en ny person som presenterar sig. Corinna uppfattar inte namnet för det finns en väldigt stark lampa i rummet. Sen hör hon ordet spruta. Hon stelnar och drar sig undan. Då hör hon sin mamma säga "Men vi har ju pratat om det här Corinna" med hård röst. Hon backar och mamman tar tag i henne. Då slår hon mot mamman.

Sköterskan säger någonting igen som Corinna inte hör. Mammans grepp hårdnar och hon säger "Jag tror att vi får hålla fast henne om det här ska funka." Corinna försöker dra sig loss. Då säger sköterskan "Vänta nu. Jag tror att vi måste börja om. Det här blev inte bra."

Frågor

- Hur kan Corinna vara särskilt sårbar för våld?
- Vad kan vara viktigt att tänka på för att kommunicera med Corinna?
- Vad tror ni att personal i Corinnas omgivning behöver göra för att Corinna ska känna sig trygg i samband med undersökningar?
- Hur kan personal bemöta föräldrar som vill att de ska hålla fast deras barn i situationer där det inte är nödvändigt?
- Vad skulle Corinnas förälder kunna behöva för stöd?

Marco 12 år

Marco är en nyfiken pojke som är väldigt förtjust i dinosaurier och andra reptiler. Han har länge önskat sig en egen ödla men föräldrarna säger envist nej. Marco har autism, intellektuell funktionsnedsättning och en språkstörning. För att kommunicera med andra använder han tecken och bildstöd.

Marco har sedan länge haft ett utåtagerande beteende och kan vara våldsam mot både andra och sig själv. Men personal i Marcos närhet lägger märke till att han nu verkar mer orolig än vanligt. Han har haft stora utbrott och varit svårare att få lugn. De avledningssätt som de brukar använda fungerar inte längre, som att ta fram hans favoritbok om dinosaurier eller läsplattan för att titta på filmer om kräldjur.

Johnny har arbetat med Marco sedan flera år tillbaka. En dag kommer han att tänka på att Marco har fler blåmärken än vanligt. Han ser också att blåmärkena sitter på ovanliga ställen som på sidan av magen och insidan av armarna. När han funderar på saken kommer han också på att Marco sen en tid reagerat starkt på beröring när han behöver hjälp med sin hygien.

Johnny vänder sig till en kollega för att diskutera hur den senaste tiden har sett ut och om de kan komma på något som går att koppla till Marcos förändrade beteende. Det enda som de kan komma på är att det för några veckor sedan började en ny personal på Marcos korttidsboende.

Frågor

- Hur kan Marco vara särskilt sårbar för våld och sexuella övergrepp?
- Vad tror ni är viktigt för att kunna kommunicera med Marco?
- Vad bör ansvariga göra för att förebygga att personal utsätter barn för våld?
- Hur kan Johnny och annan personal agera när de misstänker att en kollega utsätter ett barn för våld?
- Vad tror ni att Marco hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?
- Vilka frågor kan behöva ställas till Marco och till hans vårdnadshavare?

Leon 13 år

Leon är en tonåring som varit med om en hel del. Som liten drömde han om att bli pilot. Det var innan han upptäckte att man behövde ha perfekt syn och bra betyg för att bli det. Nu vill han mest av allt bli rik så att han kan ta hand om sin mamma och sina småsyskon.

Sedan ett tag tillbaka bor han på ett "hem". Det är inte första gången Leon bor på ett sånt här ställe. Alla är likadana. De har likadana kök och likadana vuxna. De säger att han är här för att få hjälp, men han har inte fått välja själv. Så är det alltid.

Som häromdagen när han fick veta att hans pappa har fått vårdnaden om hans syskon. Han blev så arg att han slog sönder saker. Först på sitt rum och sen i vardagsrummet. Några ungdomar skrattade och hejade på. Personalen backade. Började prata med lugna röster, sa att han skulle lugna ner sig.

Sen tog en av dem tag i Leons arm. Leon hatar när vuxna tar i honom. Han blir tokig av det. Speciellt när han är arg och har svårt att tänka. Då vill han bli lämnad ifred. Det vet personalen. Så när de tog tag i honom blev han tokig. Slog tillbaka. Sen hamnade han på golvet och de höll fast honom. Han låg där länge. Det gjorde ont. Var tungt att andas.

Det är för hans egna bästa säger de. För att han inte ska skada sig själv eller andra. Men de vet ingenting om hans bästa. Leon försökte förklara det för sin kurator, när hon frågade varför han var så tyst. Hon är som all annan personal men kanske lite bättre på att lyssna. När han pratat klart såg hon allvarlig ut. Hon sa att det inte var ok med en så lång fasthållning och att hon skulle anmäla det.

Frågor

- Hur kan Leon vara särskilt sårbar för våld?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Leon?
- Vad bör ansvariga göra för att förebygga att personal utsätter barn för våld i verksamheten?
- Hur kan personal agera när de uppfattar att en kollega utsätter ett barn för våld?
- Det kan vara svårt att skilja mellan tecken på psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och erfarenheter av våld. Hur kan personal fokusera på eventuella orsaker till Leons beteende?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Leon?

Josefin 14 år

Josefin är en viljestark tonåring som ofta gör lärarna förvånade med sina många frågor och synpunkter. Hon trivs bra i sin klass och med sitt kompisgäng. Den här skolan är bättre än den hon gick i förut. Där var det svårt att hänga med eftersom lärarna inte var så bra på att förklara. Allt gick så fort hela tiden. Hennes föräldrar var först emot att hon bytte till den här skolan. Men nu har de märkt hur bra hon trivs och att hon har fått många nya vänner.

Josefins lärare Hanna är jättebra. Hon har berättat att de ska börja med temat sexualitet, samtycke och relationer nästa vecka. Det tycker Josefin är toppen. Hon är nyfiken på sex men aldrig fått lära sig någonting om det. Hennes föräldrar pratar inte om sex och de byter alltid kanal om det blir sexscener på tv:n. Josefin har inte berättat för föräldrarna om att de ska prata om sex i skolan. Hon blir förvånad när hennes mamma, som läst om det i skolinformationen, börjar ställa frågor om det. Josefin blir blyg men svarar på mammans frågor.

Nästa dag kontakter Josefins mamma Hanna och frågar varför de ska ha sexualundervisning med eleverna. Hon framför att det är olämpligt och inte passar deras mognadsnivå. Hanna vill bibehålla en god relation med Josefins familj och försöker förklara att undervisningen bedrivs utifrån läroplanen för den anpassade grundskolan. När mamman lägger på så har Hanna en obehaglig känsla i kroppen. Nästa vecka är Josefin sjukskriven. Hanna misstänker att Josefins föräldrar håller henne hemma och vänder sig till skolans rektor för att få stöd i situationen.

Frågor

- Hur kan Josefin vara särskilt sårbar för begränsningar, kontroll och våld?
- När personal bidrar till att öka barn och ungas utveckling och självbestämmande kan det väcka negativa reaktioner från vårdnadshavare. Vad kan personal i Josefins närhet göra för att stötta hennes utveckling och självbestämmande?
- Barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning står ofta i en beroendeställning till sina anhöriga vilket kan göra det svårt att upptäcka begränsningar och kontroll. Hur kan personal göra för att upptäcka när vårdnadshavare passerar den gränsen?
- Vilka frågor skulle kunna ställas till Josefin för att få veta mer om situationen?

Edit 14 år

Edit är en nyfiken tonåring som tycker om att röra på sig. Hon har testat flera sporter men simning är absolut bäst. Sen några år tränar hon i ett ungdomslag och drömmer om att tävla i Paralympics. För Edith är skolan inte lika intressant som simningen, där hon känner sig mest levande.

Laget har bra träningstider, en nyrenoverad simhall och härlig stämning. Deras tränare John är väldigt bra. Han är en av få personer som aldrig sett hennes blindhet som ett problem. Istället har han utmanat henne och fått henne att växa som atlet. Edit har varit hemligt förtjust i sin tränare sen han tog över från den förra tränaren som var äldre och hade en sträng röst. Men allt tar slut en sen kväll i november.

John ber Edit stanna kvar en stund efter träningen för att prata om träningsresultatet. Han erbjuder sig att ge Edit massage och hon tackar ja. Efter det slutar han fråga. Under massagen har han sex med henne fast hon inte vill. Efteråt skäms hon för det som hänt och vågar inte berätta vad han gjort. Hon slutar att gå till simhallen. Edits föräldrar förstår inte varför. Det blir mycket bråk hemma när hon inte förklarar varför hon slutar med träningen.

I skolan gör Edit det hon ska men drar sig undan från sina vänner. När skolan har en vecka med tema kärlek och relationer fejkar hon att hon är sjuk. Men hon lyckas inte dra sig ur ett studiebesök på ungdomsmottagningen veckan efter. Väl där får de information om preventivmedel som hon har svårt att lyssna på. Innan de lämnar mottagningen delar personalen ut mottagningens kontaktuppgifter i punktskrift. Det sista Edit hör innan de går är att personalen med lugn och trygg röst säger att de alltid är välkomna att höra av sig och att ingen fråga är för stor eller liten.

Frågor

- Hur kan Edit vara särskilt sårbar för våld och sexuella övergrepp?
- Vad kan vara bra att tänka på i kommunikationen med Edit?
- Vad hade ansvariga kunnat göra för att förebygga sexuellt våld i verksamheten?
- Vad tror ni att vuxna i Edits omgivning behöver göra för att hon ska kunna berätta om våldtäkten?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Edit?
- Vad kan personal i hennes närhet göra för att ge Edit stöd i situationen?

Sara 15 år

Sara är en tjej som älskar musik, smink och kläder. Hennes högsta dröm är att uppträda i Melodifestivalen. Hon har en intellektuell funktionsnedsättning och får mycket stöd i vardagen. Sara har regelbunden kontakt med habiliteringen och trivs i sin skola där personalen är bra på att förklara så att hon förstår.

Saras föräldrar oroar sig ofta för hur hon ska klara av olika situationer och för att något ska hända henne. Sara tycker det är bra att de bryr sig om henne men blir ledsen när hon inte får göra sånt som andra får göra. Föräldrarna låter henne till exempel inte dansa street dance eller spela teater. De säger att de skyddar henne och att andra kan tycka dåliga saker om henne om hon är ute sent med killar.

Personal som möter Sara har märkt att hon inte är lika glad och som vanligt. De ser även att hon slutat umgås med sin bästa vän Isa, som hon alltid kommit bra överens med. När personalen frågar om vad som hänt förklarar Sara att Isa visat henne sidor på internet som föräldrarna inte tyckte om. De blev arga och sa att Isa inte är en bra vän.

På frågan om vad det var för sidor så svarar hon att det var sidor om snygga killar och hur man sminkar sig. Personalen frågar vidare och Sara berättar att hon nu inte får skriva till eller träffa Isa. Föräldrarna håller uppsikt över henne när hon använder datorn. De och andra familjemedlemmar har även börjat hämta Sara efter skolan. Sara tycker att det är jobbigt och säger att hon vill träffa Isa.

Frågor

- Hur kan Sara vara särskilt sårbar för att utsättas för kontroll och begränsningar från sina vårdnadshavare?
- Det kan vara svårt att avgöra när vårdnadshavares begränsningar är motiverade och när de innebär negativ social kontroll. Hur kan personal göra för att upptäcka när vårdnadshavare passerar den gränsen?
- Vad kan personal göra för att stötta Saras självbestämmande och utveckling?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Sara för att upptäcka om hon är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck?
- Vad är särskilt viktigt för personal att tänka på när det finns misstanke om att flera anhöriga bidrar till att kontrollera och begränsa ett barn eller ung person?

Anna 15 år

Anna är en tjej som tycker om att lyssna på klassisk musik, läsa ljudböcker och se historiska dramor på teater och bio. Hon har epilepsi och en funktionsnedsättning som kräver personlig vård dygnet runt. Anna använder rullstol och har en mycket begränsad rörlighet. Hon har inget tal utan kommunicerar med nickningar, skakningar på huvudet eller med sin blick och kroppsspråk.

På senare tid har hon haft fler epileptiska anfall och hennes beteende har förändrats. Hon äter inte lika bra som förut, verkar tröttare och uttrycker inte längre något intresse för att se på film. Personalen har också märkt att hon inte vill sova på sin vänstra sida som hon tidigare brukat göra. De känner sig oroliga men osäkra på vad som kan vara fel.

Under ett möte när de diskuterar saken lyfter en kollega att det kanske handlar om att Anna har ont. Eftersom inget har förändrats i Annas vardag kan de inte komma på vad smärtan skulle komma ifrån. De bestämmer sig att boka ett läkarbesök åt Anna.

Under besöket genomför läkaren en fysisk undersökning. Anna reagerar kraftigt när läkaren känner på vänstra sidan av hennes mage. Läkaren ställer frågor och personalen medverkar i att förmedla Annas svar. När läkaren ställer en fråga om ifall Anna varit rädd för någon i sin omgivning blinkar hon flera gånger innan hon nickar.

Läkaren följer upp med frågor om olika former av våldsutsatthet. Här får personalen svårt att tolka Anna svar då hon får tårar i ögonen och blinkar snabbt. Läkaren skriver en akutremiss till röntgen som visar att Anna har inre skador och ett par äldre obehandlade frakturer. Sjukhuset gör en orosanmälan till socialtjänsten som i sin tur gör en polisanmälan. Boendet upprättar en lex Maria.

Frågor

- Hur kan Anna vara särskilt sårbar för våld och övergrepp?
- Vad är viktigt att tänka på i kommunikationen med Anna?
- Vad tror ni att Anna hade behövt för att kunna berätta om en eventuell våldsutsatthet?
- Vad hade ansvarig för personal i Annas närhet kunnat göra för att förebygga situationen?
- Hur går det att utforska om ett barn eller ung person har smärta ifall tal och känslouttryck är svåra att utläsa?
- Vilka frågor skulle behöva ställas till Anna?

Robin 16 år

Robin är en icke-binär tonåring som älskar datorspel, actionfilmer och mangaserier. Hen har ADHD och kan tycka att det är svårt med sociala relationer med jämnåriga i skolan. I perioder har Robin varit nedstämd vilket leder till att hen undviker många sociala sammanhang. Rasterna tillbringar hen ofta i en avskild del av skolbiblioteket där hen får vara ifred.

Robin har samtidigt ett stort nätverk med kompisar online, framförallt i spelvärlden. Där har Robin träffat Elias, som är lika gammal som Robin, rolig och snäll. Robin och Elias har skickat flera bilder på sig själva och Robin tycker Elias är snygg. De chattar hela tiden. Efter en tid börjar hen känna sig kär. De kommer överens om att de är ihop även om de bara ses online.

På senare tid så har Elias börjat tjata på Robin att skicka fler bilder på sig själv. Framförallt vill han ha bilder där Robin är avklädd och ser sexig ut. Robin tycker det är lite spännande men känner sig inte bekväm med att skicka den sortens bilder på sig själv. Hen är orolig för vad som händer om hen inte gör som Elias säger. Samtidigt vågar hen inte berätta om vad Elias vill för någon vuxen. Hen vet inte vad hen ska göra. Hen är rädd för att få dator- och mobilförbud eller att inte få fortsätta ha kontakt med Elias.

Frågor

- Hur kan Robin vara särskilt sårbar för våld?
- Hur kan omgivningens syn på hbtq-personer påverka Robins upplevelse av möjligheten att söka stöd?
- Vad kan vara viktigt att tänka på i kommunikationen med Robin?
- Vad tror ni att Robin behöver för att kunna hantera situationen?
- Vad kunde vuxna i Robins omgivning ha gjort innan situationen uppstod, för att Robin ska känna sig trygg i att berätta om vad Elias vill?
- Om Elias skulle utsätta Robin för digitalt våld. Vad behöver vuxna i Robins omgivning göra för att hen ska kunna berätta om det?

Nilofar 17 år

Nilofar är en tonåring som har upptäckt hur kul det är att ingå i en gemenskap. Det senaste året har Nilofar tillsammans med några andra ungdomar deltagit i ett projekt där de lärt sig om rättigheter och relationer. De har träffats en gång i veckan och diskuterat olika teman, som känslor, kommunikation, kärlek och våld.

Gruppen har letts av två ledare, varav en också har autism. Nilofar tycker att det har varit fantastiskt att få ha viktiga samtal med andra. Det har även varit häftigt att ha en ledare som delat med sig av egna erfarenheter av att ha autism. Varje vecka har hon sett fram emot att få träffa de andra i gruppen, och efter varje tillfälle har hon haft med sig nya tankar och intryck. Hennes pappa har skämtat med henne om att hon är så tyst efter träffarna. Hon brukar säga att hon har mycket att tänka på. Så är det verkligen.

Helt plötslig har hon fått ord för sånt som tidigare varit svårt att uttrycka. Nu har hon förklarat för sin pappa att det är jobbigt att duscha. Något som de bråkat mycket om förut. Hon har kunnat säga att det gör för ont när duschstrålarna träffar kroppen. Att han inte har rätt att säga att hon ska duscha när det gör ont. Först blev han förvånad. Sen sa han att han inte hade fattat att det gjorde så ont. Nu har de kommit överens om att hon kan bada istället eller tvätta sig på andra sätt. Det är en ny känsla för Nilofar. Att kunna säga ifrån och att andra lyssnar.

Alla har visserligen inte gillat att hon börjat säga ifrån. På senaste tiden har hon hamnat i bråk flera gånger både i skolan och i kontakt med habiliteringen.

Personalen verkar inte veta hur de ska göra när hon satt gränser, ifrågasatt dem och sagt att hon har rätt till stöd.

Frågor

- Hur kan Nilofar vara särskilt sårbar för våld?
- Vad kan vara viktigt att tänka på i kommunikationen med Nilofar?
- När ett barn eller ung person får tillgång till språk för att uttrycka behov och vilja kan det ibland upplevas utmanande av omgivningen. Vad krävs för att personal som möter Nilofar ska kunna stötta hennes utveckling och självbestämmande?
- Hur går det att arbeta våldspreventivt på sätt som involverar personal i hela Nilofars miljö?
- Vad kan personal göra för att upptäcka när barn och unga med kommunikationssvårigheter upplever handlingar som obehagliga eller våldsamma?

Nora 17 år

Nora är en tjej som verkar blyg i kontakt med vuxna men skämtar och skrattar högt när hon umgås med sina vänner. Hon har tre yngre systrar som hon älskar över allt annat. Tillsammans spelar de ofta spel och kollar på filmer.

Under ett rutinhälsosamtal träffar hon Lisa för första gången. Tillsammans går de igenom frågor om hälsa, mående och våld utifrån ett formulär. Nora svarar på frågorna tills de kommer till en fråga om hon har genomgått något ingrepp i underlivet som till exempel blivit omskuren. Då blir Nora tyst.

Lisa vet att frågan är formulerad så för att den inte ska upplevas som laddad men blir osäker på om Nora förstår vad som menas. Hon är osäker på Noras kunskaper i svenska och såg i journalen att Nora har autism och ADHD. Hon prövar att ställa frågan tydligare genom att använda ett bildmaterial och enklare ord. Nora verkar generad över att titta på bilderna men nickar som svar på frågan.

Senare pratar Lisa med en kollega om samtalet med Nora. Lisa beskriver att hon är osäker på om Nora förstod frågan. Eftersom verksamhetens rutiner inte är tydliga undrar hon även om en orosanmälan ska göras eller om det räcker att remittera Nora till en mottagning med specialistkompetens könsstympning.

Kollegan påpekar att könsstympning är en form av våld och ett brott. Han menar att de alltid ska orosanmäla vid misstanke om våld och att det är extra viktigt eftersom Noras yngre systrar också kan bli utsatta. Han föreslår även att Lisa bokar in Nora på ett uppföljande samtal för att informera om stöd till utsatta för könsstympning.

Frågor

- Hur kan Nora vara särskilt sårbar för våld och förtryck?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Nora?
- Vad tror ni att personal som möter Nora kan göra för att hon ska kunna berätta om vad som hänt?
- Vilka frågor hade Lisa kunnat ställa till Nora för att upptäcka om hon är eller har varit utsatt för andra former av våld?

Samir 19 år

Samir är en ung man som tycker om att resa. Hans drömjobb är att bli reseledare men han är osäker på om man kan bli det när man har en intellektuell funktionsnedsättning. I vilket fall tycker han det är spännande att vara på nya platser, prova ny mat och upptäcka världen.

Den senaste månaden har varit uppfylld av nyheten om att han ska gifta sig. Det är hans föräldrar som bestämt det och han kan knappt vänta på den stora festen de ska ha. Han känner inte henne, tjejen som han ska gifta sig med. Men han har fått se bilder på henne och hon är fin. Hans mamma har sagt att de har valt en bra flicka som kommer göra honom lycklig. Att det kommer bli den roligaste festen någonsin. Att han kommer få mer respekt när han är en gift man.

Allt är väldigt spännande, hela familjen ska resa utomlands tillsammans och de kommer fira i flera dagar. Samir har pratat mycket om bröllopet och velat bjuda in alla han känner. Både personalen på hans dagliga verksamhet och på habiliteringen, och alla hans kompisar. Hans vänner har blivit glada när han berättat men sagt att de tyvärr inte kan komma eftersom festen inte är i Sverige.

En del personal har reagerat konstigt när han berättat om giftermålet. Inez till exempel, som är hans favoritpersonal, såg arg ut när han berättade. Istället för att säga grattis började hon ställa konstiga frågor.

Frågor

- Hur kan Samir vara särskilt sårbar för att utsättas för vilseledande till äktenskapsresa?
- Hur hade ni sett på situationen om Samir var en ung kvinna?
- Vad hade kunnat hjälpa Samir att förstå vad ett äktenskap innebär?
- Personal som känner Samir vet att han inte helt förstår vad ett giftermål innebär. Hur bör de agera när de får veta att hans vårdnadshavare bestämt att han ska gifta sig med någon som han aldrig träffat?
- En intellektuell funktionsnedsättning kan göra det svårt för barn och unga att inte berätta för familjemedlemmar om vad de pratat med personal om. Vad bör personal att tänka på i kommunikationen med barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning som de misstänker utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck?

Håkan 19 år

Håkan är en ung man som tycker mycket om bakverk. Så ofta han kan bakar han eller läser bakböcker för att få inspiration. Andie jobbar på Håkans gruppbostad och är extra bra på att hjälpa Håkan att baka. Ofta hittar Andie nya recept och har roliga idéer på hur det går att dekorera extra fint.

Håkan tycker att de andra som bor på gruppboenden är okej och han bjuder dem på kakor ibland. Men det finns en medboende som Håkan inte tycker om. Aron är några år äldre och tycker om att vara ifred. Håkan brukar undvika att vara i samma rum som honom för det är vanligt att det blir bråk.

När det blir bråk brukar personalen ge Aron all uppmärksamhet och det blir jättekonstigt för alla andra. Några gånger har Aron slagit Håkan. Han är väldigt stark. Det hände för några dagar sen. Andie och några andra i personalen avbröt bråket. Efteråt frågade de Håkan om han var okej. Det var han väl men han vill ändå inte vara i samma rum som Aron och han haltar fortfarande.

En dag började en ny vikarie på gruppboendet. När hon hjälpte Håkan att tvätta sig såg hon blåmärkena och frågade vad som hade hänt. Håkan berättade om bråket och då frågade hon om det har hänt flera gånger? Jo, det har det svarade Håkan men det var svårt att förklara hur många gånger. Han kunde inte heller säga hur det kändes i magen varje gång han såg Aron. Efter duschen stannade hon kvar en stund, tog Håkans hand i sin och sa: "Vet du, det är faktiskt så att ingen får slå dig. Jag kommer prata med andra i personalen om det här. Vi ska hjälpa dig så att det inte händer igen".

Frågor

- Hur kan Håkan vara särskilt sårbar för våld?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Håkan?
- Vad hade ansvariga kunnat göra för att förebygga våld i verksamheten?
- Vad kan personalen göra för att förebygga att Aron utsätter andra medboende för våld?
- Hur bör personal agera när Aron slår Håkan?

Sanna 23 år

Sanna är en ung kvinna som tycker om mode, färger och fina saker. Hon är glad att hon har flyttat hemifrån. Här finns alltid personal i närheten och hon får stöd när hon behöver.

Hon kunde aldrig bjuda hem killar när hon bodde hemma. Hennes föräldrar pratade aldrig med henne om sånt. Det sa bara att Sanna skulle vara försiktig. Hon fick inte lära sig sånt i skolan heller. En gång frågade hon en lärare om de skulle få lära sig om sex. Läraren sa att de redan gjort det. Men det enda de pratat om var mens och graviditet. Det var ju inte det Sanna ville veta.

När hon upptäckte att det fanns information om sex på internet blev det lättare. Där hittade hon filmer och dejtingsidor. En helt ny värld öppnades. Plötsligt förstod hon hur sex funkar. Många killar ville lära känna henne. Varje dag kunde hon läsa meddelanden om hur söt hon var. Hon som haft svårt att få killar förut kunde nu gå på dejt varje kväll.

Alla dejter var inte kul. Ibland var killarna inte snälla och sexet inte skönt. Ibland var de äldre och fulare än sina bilder. En gång hade en kille med en kompis på dejten som också ville ha sex. Det var svårt att säga nej när de var två stycken.

Men ofta går det bra. En dejtingsida är bäst. Killar som hon träffade där brukar köpa presenter till henne. Bäst tycker hon om att få kläder och smycken, men ibland får hon pengar också. Det är bra för lönen från DV:n räcker inte så långt.

Personalen på boendet har börjat fråga Sanna om hennes besökare. Hon har sagt att de är pojkvänner men personalen fortsätter fråga. När en personal upptäckte hennes samling med presenter blev han arg och sa att man inte ska ta emot presenter för sex. Det kändes inte alls bra.

Frågor

- Hur kan Sanna vara särskilt sårbar för att bli utnyttjad eller utsatt för sexuella övergrepp?
- Hur hade ni sett på situationen om Sanna hade varit yngre eller en kille?
- Vad är viktigt att tänka på för att kunna kommunicera med Sanna?
- Vad tror ni att personal i Sannas omgivning kan göra för att hon ska få möjlighet att utöva sin sexualitet på ett tryggt och säkert sätt?
- Vad kan hjälpa Sanna att kunna avgöra när en sexuell handling innebär utnyttjande eller övergrepp?
- Om Sanna upplever sig utsatt för övergrepp. Vad tror ni att personal i hennes omgivning behöver göra för att hon ska kunna berätta om det?

Tillsammans med Myndigheten för delaktighet har Barnafrid utvecklat gruppspåret barn och unga med funktionsnedsättning. En arbetsplatsförlagd utbildning som bygger på Barnafrids Basprogram om våld mot barn. Gruppspåret utgår från de delar av basprogrammet som är viktiga för personal i alla verksamheter som kommer i kontakt med barn och unga med funktionsnedsättning. Utbildningen är utformad för att arbetsgrupper ska genomföra den tillsammans och lärandet bygger på dialoger i arbetsgruppen.

Tipsa gärna dina kollegor om att de kan gå den [digitala versionen av basprogrammet](#) om de vill läsa mer om våld, barn och unga.